

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК: 35.001.895:35.008.6

ЩОДО ІННОВАЦІЙНОГО ВНЕСКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Новіцька О.В.

Вінницький національний технічний університет

У статті розглянуто стан розвитку сучасної інтелектуальної економіки. Проаналізовано найбільш важливі положення, що регламентують інноваційну діяльність підприємств в Україні. Досліджено інноваційну діяльність вітчизняних підприємств. Запропоновано до розгляду задачі та цілі для подальшого розвитку інноваційної діяльності підприємств. Автором проведено аналіз державних підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність та зроблено висновки щодо подальшого розвитку їх економічної діяльності в країні. Здійснено аналіз напрямків інноваційного розвитку підприємства та запропоновано заходи щодо здійснення та активізації інноваційної діяльності в процесі інтелектуалізації господарської діяльності підприємств. В процесі дослідження інноваційної діяльності господарських підприємств, автором було сформовано основні чинники впливу на їх інноваційну діяльність. Також в даному дослідженні було приділено увагу стосовно державної підтримки інтелектуально-інноваційної діяльності підприємств. Розкрито головні проблемні питання інноваційного внеску вітчизняних підприємств в інтелектуальну економіку та запропоновані відповідні рекомендації щодо підвищення ефективності впровадження інноваційної діяльності в економіці.

Ключові слова: інтелектуалізація, інноваційна діяльність, інтелектуальний потенціал, потенціал підприємства

UDC: 35.001.895:35.008.6

CONTRIBUTION TO INNOVATION DOMESTIC ENTERPRISES IN THE DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL ECONOMY

Novitska O.

Vinnitsa National Technical University

The article deals with the state of development of modern intellectual economy. The most important provisions regulating the innovative activity of enterprises in Ukraine have been analyzed. Innovative activity of domestic enterprises has been researched. It has also been proposed to consider the problem and the purpose for further development of innovation activity of enterprises. The author has analyzed the state enterprises that carried out innovation activity and made conclusions about the further development of their economic activity in the country. The directions of innovative development of the

their economic activity in the country. The directions of innovative development of the enterprise have been carried out and the measures for implementation and activation innovation activity in the process of intellectualization of the economic activity of enterprises have been proposed. During the process of research of innovative activity of economic enterprises, the author has been forming the main factors influencing their innovation activity. Also, in this exploration the attention has been paid to the state support of intellectual and innovation activity of enterprises. The main problem issues of the innovative contribution of domestic enterprises to the intellectual economy have been revealed and appropriate recommendations for increasing the efficiency of innovation activity introduction in the economy have been proposed.

Keywords: intellectualization, innovation and intellectual potential, the potential of the company.

Актуальність проблеми. До сучасних найважливіших економічних тенденцій у глобальній економіці належить інтелектуалізація економіки внаслідок інноваційного розвитку світового господарства та революційних змін у науці і техніці. Характерними рисами сучасної економічної ситуації, в якій функціонують вітчизняні підприємства можна вважати, з одного боку, велику кількість та динамічність внутрішніх і зовнішніх факторів, які посилюють конкурентну боротьбу між учасниками ринку, а з іншого – інтенсифікацію впливу нематеріальних чинників економічного зростання. Концепція інтелектуалізації економіки в Україні на даний час є недосконалою. Для того, щоб інтелектуалізація економіки перетворилась на важіль розвитку, необхідно удосконалити механізм взаємодії між учасниками цього процесу, розкрити їх потенціал, а також впроваджувати нестандартні інноваційні підходи і рішення у різних аспектах господарської діяльності в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «інтелектуалізації» у вітчизняній науковій літературі частіше використовується для характеристики розвитку суспільства, інтенсифікації трудової діяльності персоналу і лише в окремих випадках стосується розвитку підприємства як соціально-економічної системи. В Україні питання теорії та методології інтелектуалізації економіки досліджують такі сучасні вчені як О. Амоша, В. Александрова, Ю. Бажал, Д. Богиня, В. Воронкова, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Грішнова, Н. Корабльова, В. Корженко, А. Мерзляк, Л. Мельцер, Л. Михайлова, В. Семиноженко, В. Соловійова, Л. Пашко, Л. Штика та інші. Але в сучасній науковій літературі не достатньо уваги приділено розвитку

інтелектуально-інноваційної діяльності підприємств в сучасній інтелектуальній економіці, що й було досліджено в даній статті.

Мета дослідження полягає в аналізі стану інтелектуальної економіки та визначення ролі підприємства, що впроваджує інноваційні підходи та рішення, у економічному розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення конкурентоспроможності економіки неможливе без такого впливового чинника економіки як інноваційна діяльність. Разом з тим сталий розвиток економіки України неможливий без надійної системи правового забезпечення та державної підтримки інноваційної діяльності підприємств [1].

Одним із основних законів, що регламентує інноваційну діяльність в Україні, є Закон «Про інноваційну діяльність» [2]. В ньому зазначені основні економічні, правові та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлені форми державного регулювання інноваційних процесів, він спрямований на підтримку розвитку економіки країни інноваційним шляхом [2].

За даними Державної служби статистики впроваджували інновації 735 промислових підприємств (табл. 1). Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була в Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Запорізькій, Івано-Франківській, Одеській, Житомирській, Львівській, Чернівецькій, Херсонській областях та м. Києві [3] (табл. 1).

Таблиця 1 – Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, за регіонами

	Усього	У тому числі			
		впроваджували інноваційні процеси	з них маловідхідні, ресурсозберігаючі	впроваджували інноваційні види продукції	з них нові для ринку
Україна	735	526	235	529	166
Автономна Республіка Крим	...	...	...	...	...
області					
Вінницька	22	12	5	18	6
Волинська	11	9	2	6	-
Дніпропетровська	61	45	19	42	4
Донецька	22	15	7	13	4
Житомирська	24	19	7	13	4
Закарпатська	10	10	5	6	-
Запорізька	45	31	18	39	16
Івано-Франківська	19	12	5	15	5
Київська	44	33	9	31	11

Продовження таблиці 1

Кіровоградська	14	11	5	12	3
Луганська	6	5	2	4	3
Львівська	58	46	22	45	17
Миколаївська	18	13	6	11	3
Одеська	36	28	13	18	2
Полтавська	23	12	5	16	4
Рівненська	16	16	10	9	-
Сумська	21	18	12	16	6
Тернопільська	23	17	9	18	5
Харківська	93	64	25	66	26
Херсонська	16	8	6	14	6
Хмельницька	17	14	5	8	-
Черкаська	23	11	5	16	4
Чернівецька	11	7	4	9	-
Чернігівська	15	12	5	11	3
міста					
Київ	87	58	24	73	34
Севастополь	...	...	...	...	...

Джерело: Державна служба статистики України [3]

Так, зокрема у 2016 році, у Харківській області 66 підприємств, які впроваджували нові види продукції та 64 впроваджували інноваційні процеси. В м. Києві припадає 73 підприємства впроваджували нові види продукції та 58 – інноваційні процеси. Найменш інноваційно активних підприємств у Волинській, Закарпатській, Рівненській та Хмельницькій областях. За даними Головної служби статистики у Волинській області станом на 31 грудня 2016 року на балансі підприємств області було у наявності 66,1 млрд. грн. оборотних активів і 66,4 млрд. грн. поточних зобов'язань і забезпечень, сума яких протягом 2016 року збільшилась відповідно на 12,0 млрд. і 8,4 млрд. грн. Сума власного капіталу протягом року зменшилась на 1,7 млрд. грн. і становила 5,2 млрд. грн. [8]. Маючи таку кількість поточних зобов'язань та зменшення власного капіталу, підприємства не мають можливості вкладати кошти у інноваційну діяльність. Відстеження даних щодо інноваційного розвитку підприємств Луганської та Донецької областей ускладнюється проведенням військових дій у зоні АТО [9].

З проведеного аналізу підприємств, які впроваджували інновації, можна зробити висновок, що для ефективного впровадження нововведень потрібно врахувати напрацювання економічно розвинутих країн і активізувати інноваційну діяльність у промисловості, що майже неможливо зробити без державної підтримки. У 2016 році 88,1% інноваційно активних промислових підприємств упроваджували

інновації. Ними було впроваджено 4139 інноваційних видів продукції, з яких 978 – нових виключно для ринку, 3161 – нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 1305 – нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо, з яких 22,3% нових для ринку. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Запорізької, Львівської, Харківської, Дніпропетровської областей та м. Києва; за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, харчових продуктів, металургійного виробництва [3].

Протягом 2016 року на інновації підприємства витратили 23,2 млрд. грн., у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 19,8 млрд. грн., на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,4 млрд. грн., на придбання існуючих знань від інших підприємств або організацій – 0,1 млрд. грн. та 0,9 млрд. грн. – на іншу інноваційну діяльність (включаючи проектування, навчання, маркетинг та іншу відповідну діяльність (інші витрати). Найбільше коштів витрачено підприємствами Дніпропетровської, Харківської, Вінницької областей та м. Києва [3].

З вище викладеного матеріалу можна зробити висновок, що для активізації інноваційної діяльності підприємствам потрібно застосовувати не тільки власні кошти, а й залучати кошти іноземних інвесторів та інших джерел фінансування.

З наведених даних (табл. 2) видно, що найбільший внесок в інноваційний розвиток підприємства здійснюють за рахунок власних а також інших джерел, тобто підприємства працюючи у напрямку інновацій залучають кошти через отримання банківського кредиту, випуску облігацій та ін.

Найбільший внесок у інноваційну діяльність за рахунок інших джерел було у 2011 році – 6542,2 млн. грн. та власних коштів – 7585,6 млн. грн. і всього лише 149,2 млн. грн. в частці державних коштів. Найбільша державна активність щодо виділення коштів у сферу інновацій припадає на 2014 р. – 344,1 млн. грн. Найбільший внесок у інноваційну діяльність за рахунок інших джерел було у 2011 році – 6542,2 млн. грн. та власних коштів – 7585,6 млн. грн. і всього лише 149,2 млн. грн. в частці державних коштів. Найбільша державна активність щодо виділення коштів у сферу інновацій припадає на 2014 р. – 344,1 млн. грн.

Таблиця 2 – Джерела фінансування інноваційної діяльності

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів							
		Питома вага		Питома вага		Питома вага		Питома вага	
		Власних, млн. грн.	До загального обсягу, %	Державного бюджету, млн. грн.	До загального обсягу, %	Іноземних інвесторів, млн. грн.	До загального обсягу, %	Інші джерела, млн. грн.	До загального обсягу, %
2000	1757,1	1399,3	79,6	7,7	0,4	133,1	7,5	217	12,3
2001	1971,4	1654	83,9	55,8	2,3	58,5	2,9	203,1	10,3
2002	3013,8	2141,8	71,0	45,5	1,5	264,1	8,7	562,4	18,6
2003	3059,8	2148,4	70,2	93	3,0	130	4,2	688,4	22,5
2004	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,4	857,3	18,9
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,4	157,9	2,7	520,2	9,0
2006	6160	5211,4	84,6	114,4	1,8	176,2	2,8	658	10,6
2007	10821	7969,7	73,6	144,8	1,3	321,8	2,9	2384,7	22,0
2008	11994,2	7264	60,5	336,9	2,8	115,4	0,9	4277,9	35,6
2009	7949,9	5169,4	65,0	127	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,3
2010	8045,5	4775,2	59,3	87	1,0	2411,4	29,9	771,9	9,5
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6542,2	45,6
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	1,9	994,8	8,6	2925,6	25,4
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,2	1253,2	13,1	1311,3	13,7
2014*	7695,9	6540,3	84,9	344,1	4,4	138,7	1,80	672,8	8,7
2015*	13813,7	13427	97,2	55,1	0,4	58,6	0,42	273	1,9

* дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Розроблено автором за даними [4].

Найбільша державна активність щодо виділення коштів у сферу інновацій припадає на 2014 р. – 344,1 млн. грн. Фінансування інноваційної діяльності в період з 2000 – 2010 рр. переважно здійснювалося за рахунок власних коштів: у 2000 році частка фінансування складала 79,6% із загальної суми витрат на здійснення інноваційної діяльності, у 2003 р. – 70,2 %, у 2005 р. – 87,7 %. В період з 2007 – 2010 рр. частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів почала зменшуватися. У 2008 році вона становила 60,6%, у 2009 р. – 65,0%, а у 2010 р. – 59,4% (табл. 2). Проте цих коштів недостатньо, особливо для реалізації радикальних, довготермінових інноваційних проектів.

Для підтримки інноваційної діяльності в Україні була створена відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2000 року № 654 Державна інноваційна фінансово-кредитна установа (ДІФКУ), яка є правонаступником майнових прав і обов'язків, в тому числі за договорами про надання інноваційних позик Державного

інноваційного фонду. Засновником ДІФКУ є держава в особі КМУ. Установа відноситься до сфери управління Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Завданнями Компанії є:

- фінансування заходів щодо розвитку інноваційної інфраструктури;
- фінансування інноваційних та інвестиційних проектів і програм, підтриманих Кабінетом Міністрів України, за рахунок коштів державного бюджету відповідно до пріоритетів інноваційного та інвестиційного розвитку національної економіки;
- залучення коштів, у тому числі іноземних, надання гарантій для фінансування науково-технічних і маркетингових досліджень, конструкторсько-технологічних та інших проектних робіт, науково-технічного пошуку, інноваційних та інвестиційних проектів і програм;
- налагодження співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, урядовими та неурядовими організаціями іноземних держав з питань залучення фінансових ресурсів в економіку України і реалізація спільних інноваційних та інвестиційних проектів і програм
- забезпечення повернення Установі інноваційних позик, наданих ліквідованими Державним інноваційним фондом та його регіональними відділеннями [7].

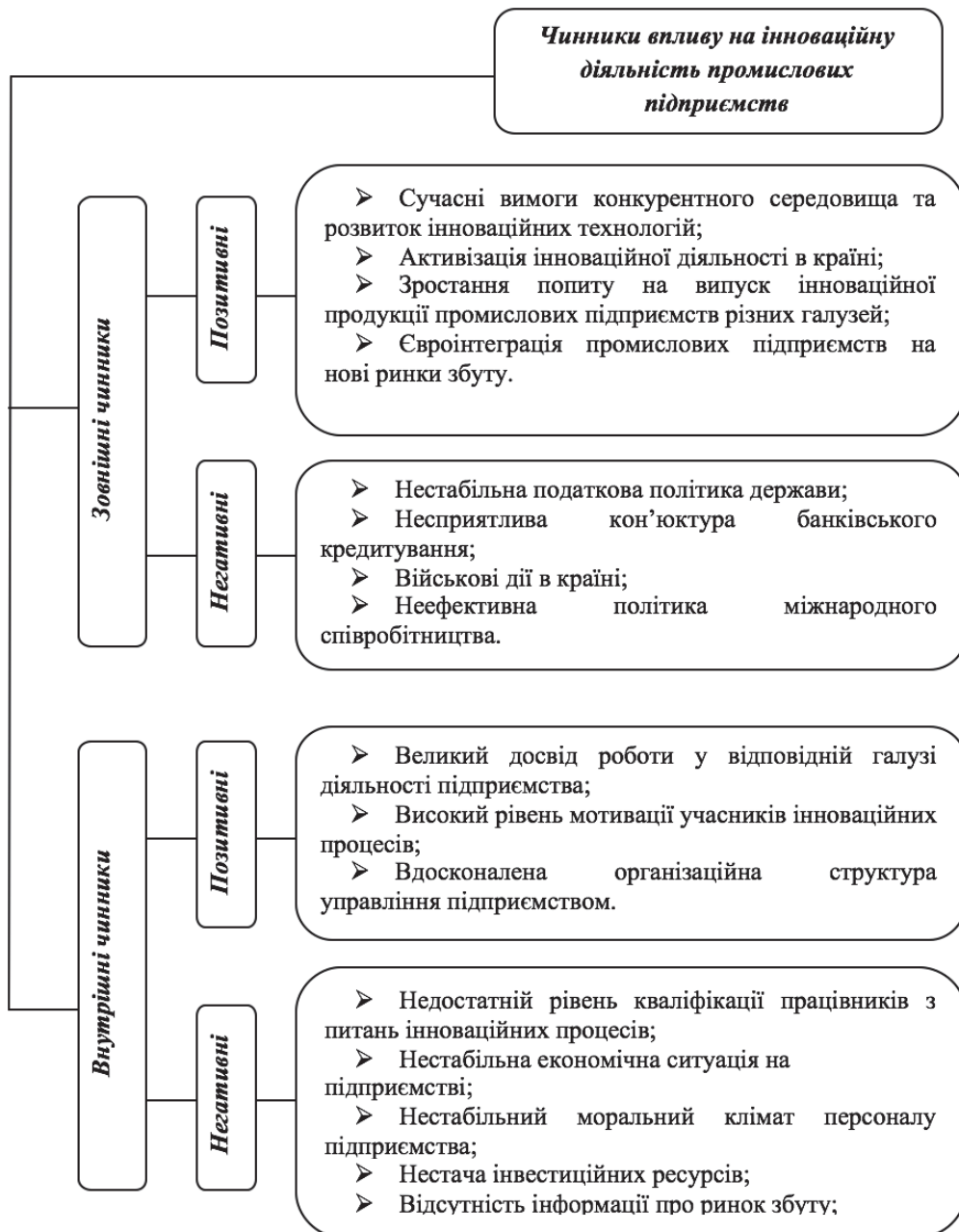
За період діяльності ДІФКУ було реалізовано такі проекти як створення сучасного виробництва легких багатоцільових вертольотів КТ-112, Серійне виробництво агрегатів шасі літаків АН-140 та АН-148-100, Реконструкція зовнішнього освітлення міста Львова з використанням сучасних енергозберігаючих технологій, Впровадження когенераційної енергозберігаючої установки “Теплоенергетичний комплекс «Мотор Січ» (ТЕК), Розробка комплексної технології виготовлення і організація промислового випуску кільцевої білкової (колагенової) оболонки для потреб харчової промисловості України [7].

Отже актуальним на сьогодні питанням є збільшення частки державної участі у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств України, а також підвищення уваги держави та суспільства в цілому до рівня інноваційної діяльності та формування приватно-державного партнерства.

У сучасних економічних умовах, будь-яке підприємство змушене пристосовувати свої ресурсні можливості до зовнішніх і внутрішніх

умов, враховуючи ризики, які пов'язані з нестабільністю й ускладненням соціально-економічних умов зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Дослідивши інноваційну діяльність господарських підприємств, сформовано основні чинники впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на інноваційну діяльність цих підприємств [5] (Рис. 2).

Рис. 2 Чинники впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на інноваційну діяльність промислових підприємств

Динамічний розвиток ринку створює передумови для досягнення підприємством стійкої конкурентної позиції у майбутньому завдяки використанню інтелектуальних ресурсів та вибору напрямку інноваційного розвитку як потужного джерела створення цінності господарської діяльності підприємства.

Вибір стратегії тут залежатиме від ефективності діяльності самого підприємства.

Якщо фінансово-економічний стан компанії незадовільний, незважаючи на ємність цільового ринку, головний наголос стратегії управління інтелектуальним потенціалом буде зроблений на стратегію реструктуризації. Ефективність застосування організаційної структури управління конкретним підприємством є традиційною проблемною тематикою у сфері менеджменту.

Отже, вибір напрямків інноваційного розвитку – одна з найважливіших стадій ухвалення суб'єктами господарювання економічних, передусім управлінських, рішень, що полягає у виборі одного з альтернативних варіантів інноваційного розвитку на основі відповідності його критеріям оптимальності. Вибір напрямків інноваційного розвитку підприємства починається з постановлення цілей і завдань інноваційного розвитку в рамках обраної місії підприємства (конкретних інноваційних орієнтирів), аналізу внутрішніх та зовнішніх умов господарювання, пошуку ресурсів для інноваційної діяльності та ефективного їх розподілу, продовжується генеруванням альтернативних напрямів діяльності, їх оцінкою, ранжуванням за пріоритетністю впровадження і закінчується остаточним вибором [6] (рис. 3).

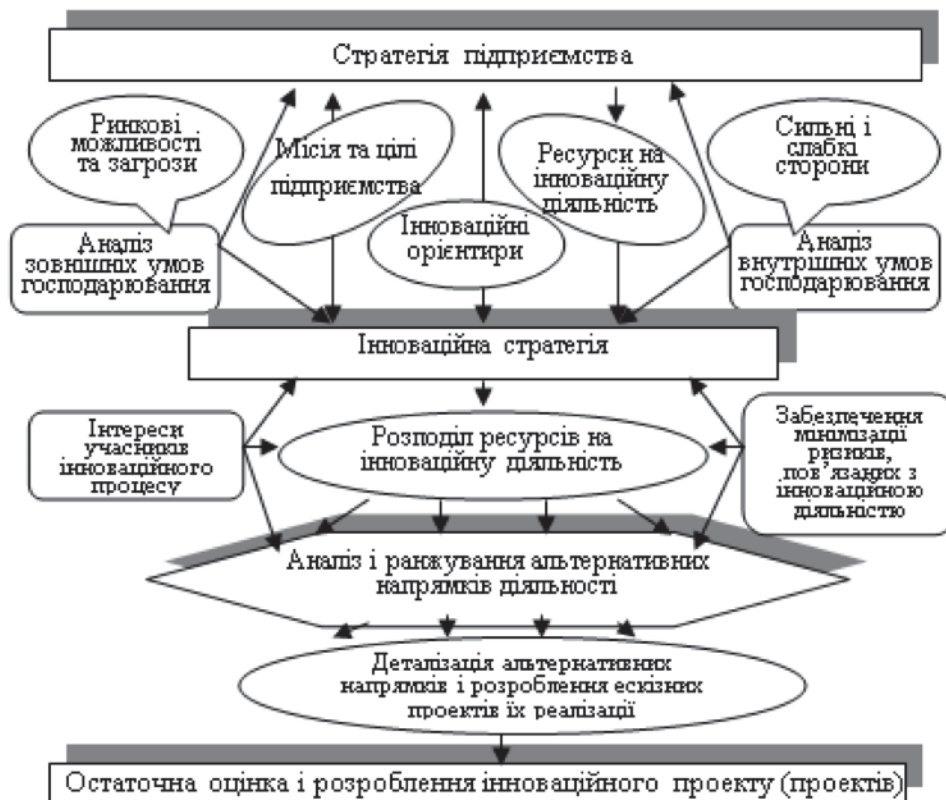

Рис. 3 Схема вибору напрямків інноваційного розвитку підприємства

Джерело: [6]

Висновки. Виходячи з проведених досліджень, можна зробити висновок про те, що в сучасних умовах основним джерелом фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є переважно власні фінансові джерела. Отже, актуальним на сьогодні питанням є збільшення частки державної участі у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств України. Розвиток інноваційної діяльності має важливе значення для конкурентоспроможності підприємства та національної економіки загалом. Для його забезпечення необхідно сформувавши цілий комплекс заходів, які повинні нейтралізувати чинники, що негативно впливають на інноваційну діяльність (зменшити їх вплив) та підсилити дію тих, які впливають на неї позитивно. Негативно на інноваційну діяльність впливають техніко-економічні, правові, організаційно-управлінські, соціально-психологічні чинники. Позитивними чинниками впливу на інноваційну діяльність визначено глобалізаційні процеси, наявність інноваційних дослідницьких установ, існуючі форми власності, мікросистему інноваційної інфраструктури та територіальний чинник.

Для вирішення проблем інноваційного процесу на всіх рівнях (держава — галузь — регіон — підприємство) необхідно сформувавши діючий ефективний механізм щодо здійснення та активізації інноваційної діяльності для створення відповідних умов щодо успішного впровадження інновацій, стимулюючих факторів цього процесу та їх інвестиційного забезпечення. Насамперед це стосується удосконалення законодавчо-нормативної бази; формування відповідної інноваційної інфраструктури щодо керівництва, координації, стимулювання та контролю впровадження інновацій; розробки ефективного механізму інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності; активної участі суб'єктів господарювання, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів, проектно-пошукових та інших організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України № 3715 – VI від 08.09.2011// Уряд. кур'єр. – 2011. - № 186.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України № 40-IV від 04.07.2002 // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2002. - № 36. – с. 266.
3. Наукова та інноваційна діяльність України, 2017 рік. Статистичний збірник. Державна служба статистики України.

4. Державна служба статистики України. Режим доступу:
http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html
5. Бабенко Віталіна Олексіївна Моделювання в управлінні інноваційними процесами переробних підприємств АПК: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук : 08.00.11 / МОН України, Харківський національний економічний ун-т ім. Семена Кузнеця. – Харків, 2015. – 36 с.
6. Біловодська О. А. Системний аналіз і удосконалення теоретико-методологічних підходів до вибору напрямків інноваційного розвитку підприємств // Проблеми науки. – 2004. – №4 . – С. 7-15.
7. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа. Режим доступу:
<http://difku.gov.ua>
8. Головне управління статистики у Волинській області. Режим доступу:
http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/F_1.htm
9. Сайт Головного управління статистики у Хмельницькій області. Режим доступу:
<http://www.km.ukrstat.gov.ua>